

Nooit
Bevrijdingsdag

Nooit
Bevrijdingsdag

Mark Wiskerke

Schrijver: Mark Wiskerke
Coverontwerp: Mark Wiskerke
ISBN: 9789402123302
© Mark Wiskerke

Voorwoord

Een aantal jaren geleden kwam ik één van mijn beide hoofdpersonen uit dit boek tegen. Hij bleek als zestienjarige te hebben gediend als vrijwilliger bij de Waffen-SS. Zijn verhalen en later dat van zijn vriend de heer Theo van der Worm, fascineerden mij. Deze laatste was vijftien jaar oud toen hij tekende voor de Waffen-SS.

Ik had boeken gelezen over Nederlanders die als vrijwilliger bij de Waffen-SS hadden gediend. Het bleek om grote aantallen te gaan. Ik had echter nog nooit getuigen gesproken uit die tijd en kreeg nu de kans meer te weten te komen over hun kant van het verhaal. Waarom kwamen zij en met hen vele anderen, op zo'n jeugdige leeftijd bij de Duitse bezetter in dienst? De verhalen van deze twee vrienden en die van de broer van mijn hoofdpersoon waren zeer boeiend. Mijn gedachte was: hoe kom je als jongetje bij SS terecht? Ze hebben mij doen besluiten hun verhalen op te schrijven voordat ze verloren gaan. Vooral de jonge leeftijd van deze jongens hield mij bezig, evenals de rol van de Nederlandse collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog en de beweegredenen van mensen om bij de bezetter in dienst te treden. Voor hen die dienden in het leger van de bezettende macht is het nooit bevrijdingsdag. Zij werden na de oorlog met de nek aankeken en zwegen veelal over hun verleden.

Via de heren P. Verhulst en P. van Holsteijn, werd ik lid van het '*Historisch Genootschap Civiele en Militaire Collaboratie 1940-1945*' (CMC '40-'45). Vooral de heer P. van Holsteijn bleek een enorme kennis inzake de collaboratie te bezitten. Op het internetforum van het CMC '40-'45 kwam ik in aanraking met een groep mensen van wie sommigen ware wandelende encyclopedieën bleken te zijn. De schat aan informatie, die men hier onderling deelt, is enorm. De leden van dit genootschap hebben mij dan ook gestimuleerd om deze geschiedenis op te schrijven. Hun onvermoeibare enthousiasme

voor geschiedenis en het bespreekbaar maken van dit moeilijke onderwerp sterkten mij in hetgeen ik begonnen was. Het is zowel voor de interviewer als de ondervraagden geen gemakkelijk onderwerp, confronterend zelfs, daar in die tijd zeer veel leed aan beide zijden is geleden. De kant van de verliezers is echter lange tijd niet bespreekbaar geweest.

Een aantal schrijvers, zoals de heren Gerard Groeneveld, Chris van der Heijden en Henk Eefting, hebben geprobeerd deze zwarte bladzijde in onze geschiedenis te nuanceren. Het beeld van “zij waren fout en wij waren goed” is iets dat al een lange tijd in ons land erg is uitvergroet. De opvatting dat allen die lid waren van de NSB vergeleken konden worden met hen die verantwoordelijk waren voor de misdaden in deze periode, is in vele gevallen niet altijd terecht gebleken. Er waren zeker mensen die misdaden hebben begaan en zij hebben hun straf meestal niet ontlopen. Er waren echter ook mensen die, ieder met hun eigen verhaal, in een situatie belandden die zij niet hadden voorzien of waarvan zij niet konden inzien dat de weg die ze ingeslagen waren hen in zwaar weer zou brengen. Dit verhaal gaat over een Vlaardings NSB-gezin en is geenszins bedoeld als rehabilitatie of om het oorlogsleed te bagatelliseren. Eveneens is niet geprobeerd de ideologische motivaties te beschrijven. Dit hebben, naast anderen, bovengenoemde auteurs ieder op hun eigen wijze al op verdienstelijke wijze gedaan. Het vertelt de geschiedenis van een familie uit Vlaardingen, die een richting gekozen had die zou leiden tot een tumultueus leven. De beide broers groeiden op in het vooroorlogse Vlaardingen en kwamen al vroeg met de NSB en haar Jeugdstorm in aanraking. Deze ingeslagen weg was er een waarvan niemand van hen kon vermoeden waar deze naar toe zou leiden. Zo koersten ze langzaam af op de desastreuze storm die de Tweede Wereldoorlog zou worden en de gevolgen daarvan nadien. Het verhaal is opgemaakt aan de hand van interviews en onderzoek in archieven.

Tijdens het archiefonderzoek kwam ik onvoorzien in aanraking met een aantal aspecten van de berechting van de “jeugdige delinquenten” waarbij tevens opviel het grote aantal jeugdigen dat op enigerlei wijze de bezetter had gediend. Op dit moment is er een ondergrens van 7.616 jongens en meisjes gevonden en ik heb het ernstige vermoeden dat dit getal naar boven bijgesteld zal moeten worden. Door dit nader te gaan bezien, belandde ik vanzelf op een geheel ander spoor dan datgene dat ik volgde voor het in kaart brengen van een stukje gezinskroniek van een deel van de Vlaardingse familie Boot. Wat daarbij aan het licht kwam leverde mij echter voldoende stof op voor een nader historisch onderzoek dat resulteerde in een onderzoek naar hoeveel jonge mensen nu werkelijk zich bij de bezetter aangesloten hadden. Via mijn studiebegeleider, de heer Gijs Boink van het Nationaal Archief, kreeg ik toestemming om de kaartenbakken waarin alle namen zaten van alle veroordeelden door te nemen. Hierdoor heb ik een bestand kunnen maken met de 7616 namen, en de aantallen ge-sneuvelden. Vanuit het persoonlijke bestand van de heer I. Jansens overstijgt dit aantal de 7616 naar ruim 8000. Dit aantal zal nog na verder onderzoek naar boven moeten worden bijgesteld. Op niet alle kaarten is de geboortedatum ingevuld. Voor zover mij bekend is dit onderzoek nog niet eerder gedaan. Ik hoop ooit nog eens verder onderzoek hiernaar te kunnen doen.

Deze korte gezinskroniek, die zich uitstrekt over een tijdsspanne van ongeveer 10 jaar, heeft niet de pretentie een historisch onderzoek te zijn. Het is “kleine geschiedenis.” Het gaat hier uitsluitend om een weergave van de ervaringen van het Vlaardingse gezin Boot, met hier en daar een gesimplificeerde verwijzing naar een achtergrond of toestand, zoals men die elders aanzienlijk uitvoeriger in de desbetreffende literatuur aantreft. Om het verhaal leesbaar te houden heb ik een schifting moeten aanbrengen in zowel de vele door de gebroeders Boot mondeling gegeven details als in de uit het Nationaal Archief afkomstige documenten en andere, destijds nog levende, getuigen. Het voor een goede sfeer- en

situatieschets noodzakelijke werd in de tekst opgenomen. Het laat zien dat keuzes destijds hen zullen leiden naar de storm die de Tweede Wereldoorlog werd en het voor hen, net als voor velen duizenden anderen, Nooit Bevrijdingsdag zal brengen. De afgelopen jaren laat zien dat de geschiedenis zich herhaalt, met de Syriëstrijders en kindsoldaten in Afrikaanse landen.

Helaas zijn Jos en Piet inmiddels overleden. In memoriam draag ik dit boek aan hen op.

Tevens draag ik dit boek op aan mijn vader en moeder.

Mark Wiskerke

1 Inleiding

In mijn onderzoek naar jeugdijaren van de gebroeders Boot, ben ik na vele interviews met hen beiden, op zoek gegaan naar de dossiers die van hen gemaakt zijn tijdens hun gevangenschap. In het Nationaal archief in Den Haag heb ik de dossiers van de hele familie met beide broers ingezien. Dhr. G. Boink en Drs. R. v.d. Velden van het Nationaal Archief hebben mij daarbij geholpen en ik wil deze mensen als eerste bedanken hiervoor. Na verder onderzoek naar de gangen van de gebroeders Boot, stuitte ik op de archieven van het tehuis "De Schakel" in Katwijk, waar beide broers in moesten verblijven nadat hun straf in diverse kampen voorbij was. Hier trof ik veel namen en geboortedata van jongens die al op jonge leeftijd bij de bezetter in militaire dienst waren geweest. Na verhalen te hebben gehoord en diverse boeken te hebben gelezen, dat er grote aantallen Nederlanders in Duitse Krijgsdienst waren geweest, kon ik nergens uit opmaken hoeveel tieners er nu bij de bezetter in krijgsdienst of in andere militair gelieerde organisaties waren geweest. Ik raakte geïnteresseerd in aantallen jongeren in Duitse krijgsdienst, nadat ik een kaartenbak doorzocht had van "De Schakel." Hier kwamen ruim zeshonderd namen in voor, waarvan ik van zo'n veertig procent aan de hand van de persoonskaarten kon zien bij welk Duits (krijgs-)onderdeel ze hadden gezeten. Deze administratie was echter zeer onvolledig, maar had wel mijn interesse gewekt. Ik stelde mezelf en andere mensen de vraag hoeveel tieners zijn er nu eigenlijk in Duitse krijgsdienst geweest. Want als de getallen uit deze administratie een voorbode waren van wat er misschien uit andere administraties van eventuele andere tehuizen naar voren zou komen, dan zou het getal wel eens hoog uit kunnen pakken, was mijn gedachte. Uit de woorden van de heren Boot en voormalig jeugdleider van de Schakel Dhr. Groatz kon ik opmaken dat de jongens die in ieder geval in de Schakel en tehuis Offem

hadden gezeten, bijna allemaal in Duitse krijgsdienst waren geweest. In mijn verdere onderzoek naar aantallen ben ik door Dhr. Boink verder op weg geholpen naar dossiers van andere tehuizen die er in ons land waren, tijdens de jaren na de oorlog die in het leven waren geroepen door de bijzondere rechtspleging. Jongeren waren in deze periode voor de wet pas meerderjarig na hun eenentwintigste levensjaar en vielen daardoor onder jeugdzorg. Na de bevrijding, om bijtjesdag te voorkomen onder Nederlanders die met de bezetter hadden samengewerkt, werd de bijzondere rechtspleging van kracht. In eerste instantie werd bijna iedereen, die maar van verdacht werd van samenwerking met de voormalige bezetter, opgepakt. De kampen en overal waar men mensen konden vasthouden, liepen hierdoor over. Er moest een schifting komen wie nog vast te houden en wie niet. Het probleem met jongeren, van wie beide ouders in kampen waren opgesloten, gaf de overheid een ander probleem. De overheid zag in dat minderjarigen niet in kampen met volwassenen thuishoorden en dat jeugdzorg zich met deze groep moest gaan bezighouden (Bron boek: In plaats van Bijtjesdag, Prof. Mr. A.D Belinfante). Dan was er nog de groep die bij Duitse bezetter in dienst was geweest en dus voor het gerecht moesten verschijnen en vielen onder de groep jeugdige politieke delinquenten. Er werd van hen bijna allemaal een dossier aangelegd, waarin de gangen van de jongen of het meisje werden verzameld voor een officier fiscaal, om te bepalen of strafvervolging werd ingezet. De zwaarte van de veroordeling werd bepaald door het verzamelen van allerlei feiten en getuigenverslagen, die verder onderzoek opleverde naar hen. Jongens die in krijgsgevangenkampen in Duitsland of daarbuiten zaten, werden op een gegeven moment in deze kampen geschift op het land waar ze vandaan kwamen en uiteindelijk naar Nederland teruggetransporteerd. De meeste zijn in krijgsgevangenschap door Nederlanders in uniform ondervraagd. Dit was het begin voor terugkeer naar Nederland. Eenmaal terug in Nederland belandden de jongens over het algemeen in kampen zoals bijvoorbeeld

Amersfoort, Vught en de Harskamp. Er waren nog veel meer van dit soort kampen maar deze ga ik hier niet nader noemen. Er verschenen na verloop van tijd, nadat ze eerst door mensen van de diverse kampen waren ondervraagd, mensen van de “Politieke opsporingsdienst” in de kampen. Deze begonnen alle gevangenen wederom te ondervragen. Na weer enige tijd kwam er een officier fiscaal bij de jongen en deed daar terplekke uitspraak inzake de strafmaat of, als het delict ernstiger was, moest hij voor een tribunaal verschijnen. In het geval van bijvoorbeeld Jos Boot moest hij voor anderhalf jaar naar kamp “Sparjebird” in het Friese dorp Hemrik. Dit ligt in de gemeente Opsterland een paar kilometer van Drachten. Er waren hier twee voormalige zogenaamde NAD kampen. De NAD staat voor Nederlandse arbeidsdienst en was door de Duitse bezetter ingevoerd. Het was de Nederlandse variant op de RAD, de Reichs Arbeitsdienst. Ze werden na de bevrijding in gebruik genomen als huisvesting van mensen die verdacht werden van collaboratie met de bezetter. Een van deze twee kampen, “Sparjebird”, werd later in gebruik genomen als werkkamp voor jeugdige politieke delinquenten. En hierna moest Jos en later zijn broer Piet naar het tehuis voor werkende jongeren de “Schakel”. In de administratie van de “Schakel” komt verder naar voren dat jongens niet alleen in bijvoorbeeld kamp “Sparjebird” hebben gezeten, maar in vaak meerdere andere werkkampen of tehuizen, zoals deze er door ons hele land zijn geweest. Uit door mij gelezen stukken van het Nationaal Archief, onder toegangsnummer 2.09.42.02, blijkt dat er zeker zo’n 39 instellingen zijn geweest waar men jongens en meisjes herbergde, of ze klaar maakten voor herintreding in de maatschappij.

Hieronder de gevonden instellingen:

- Bentveld (Bentveld)
- Bosbeek (Heemstede)
- Boschkamp (Zeist)
- Buitenzorg (Baarn)
- Clinghe (Bloemendaal)
- Endepol (Lochem)
- Eeghenstraat, van (Amsterdam)
- Eese (Steenwijk)
- Heemstede
- Heidepol (Arnhem)
- Hansweert
- Hoeksteen (Amsterdam)
- Kemp, de
- Kennemerhoek (Alkmaar)
- Kruishorst (Rheden)
- Lilbosch
- Lievenshove (Bergen op Zoom)
- Mariënhove (Ederveen)
- Noorthey (Muiderveen)
- Offem (Noordwijk)
- Panorama (Texel)
- Papengas (Nijmegen)
- Paviljoen (Putte)
- Relweg (Wijk aan zee)
- Salland (Deventer)
- Sparjebird (Hemrik)
- Schakel de (Katwijk)
- St. Jozef (Eindhoven)
- St. Lodewijk (Vlotland)
- Ten Arlo
- Tweesprong (Zandvoort)
- Twenthe (Enschede)
- Uytenbosch (Baarn)

- Verlengde Herenweg (Groningen)
- Villa Blanca (Goirle)
- Villa Nova (Geldrop)
- Wiltsangh (Nunspeet)
- Witte Bergen (Oirschot)
- Zuylenveld (Zuilen)

Deze tehuizen of kampen staan in de lijst van het Nationaal Archief. Ik heb daar tehuis Offem, De Schakel, Eese, Ten Arlo, Endepol, Heidepol en de Kemp aan toegevoegd, omdat ik deze tehuizen zelf heb onderzocht en deze niet op de lijst voorkwamen. Tehuis Lilbosch is er ook nog aan toegevoegd, daar ik deze op verschillende lijsten tegenkwam. Uit de administraties van deze tehuizen blijkt verder dat de jongens die hier zaten nogal eens verhuisden naar een ander tehuis. Ze waren verplicht te blijven en niets was vrijblijvend. Er waren dan ook jongens die hier niet mee om konden gaan en dan soms niet van verlof terugkeerden. Dan werd de politie gewaarschuwd en werden uiteindelijk weer opgepakt en teruggebracht naar het tehuis, zo blijkt uit de gegevens uit het archief van de bijzondere jeugdzorg van Gelderland in Arnhem. In het Gelders Archief is nog een grote administratie van de naoorlogse jeugdzorg aanwezig. Op deze stukken zit een beperking, dat betekent dat ze niet openbaar zijn. De diverse dossiers in de verschillende provinciale archieven werden voor mij toegankelijk gemaakt via de diverse directeuren van deze archieven. Deze mensen worden verderop in dit boek apart bedankt voor hun bijdrage en tevens het diverse personeel in deze archieven. Na een aantal archieven bezocht te hebben bleek al snel dat ik niet van alle jongeren, die in deze administraties voorkomen, kon achterhalen bij welk Duits krijgsonderdeel ze hadden gediend. Er kwamen veel namen in voor en ik kon wel alvast een telling starten naar aantallen Nederlandse jongeren in Duitse krijgsdienst, waarvan ik wel kon zien wat hun reden was waarom ze hier zaten.

Alleen uit deze administraties in dit deel van mijn onderzoek toonde al aan dat het waarschijnlijk om een zeer grote aantallen jongeren zou gaan en dat het Duitse leger onder de Nederlandse jeugd veel rekruten had geworven. De jeugdzorg na de oorlog heeft er zijn handen vol aan gehad om deze groep “verstotenen” weer in de naoorlogse maatschappij te laten integreren. De directeuren van de diverse tehuizen hebben hun best gedaan om, tegen de publieke opinie in, hun soms ondankbare taak zo goed mogelijk te volbrengen. Ik kan dit in ieder geval van jeugdhuis “De Schakel” in Katwijk uit verschillende onafhankelijke bronnen opmaken.

De jeugdzorg van vlak na de oorlog had het zwaar te verduren, vanwege de vele jongens en meisjes die hadden gecollaboreerd met de Duitse bezetter. Er werd getracht deze jongeren weer een normaal leven te laten opbouwen door middel van opleiding en werk. De regering van toen besepte ook dat deze jongeren niet zonder hulp terug de maatschappij in konden. Nadat de jongeren, vanwege dienst in Duitse leger, hun straf in allerlei werkkampen hadden volstaan, waren ze niet vrij in hun doen en laten. Men was tot zijn of haar eenentwintigste jaar minderjarig en viel onder gezag van de staat. De bijzondere rechtspleging maakte het mogelijk dat zij vaak nog een tijd naar een zogenaamd tehuis voor werkende jongeren moesten zoals “De Schakel” in Katwijk. Dit lag in de buurt van zo’n tehuis wel gevoelig, vanwege het verleden van haar inwoners. Er werd geprobeerd het tehuis en haar inwoners zo goed mogelijk in buurt en daarbuiten over te laten komen. Dit had zeker te maken met de haat die de bevolking toen nog koesterde tegen alles wat met oude bezetter te maken had. Ondanks het goede werk wat dit tehuis probeerde bewerkstelligen, waren er nogal eens akkefietjes in de buurt met jongens van het tehuis. Er was een actie georganiseerd door het tehuis, om glas in te zamelen voor herstel aan ruiten die door het oorlogsgeweld waren gesneuveld. Hieronder een brief van de directeur van “De Schakel” die ik in de archieven van het Nationaal Archief in Den Haag vond.

*Den weledelen Heer J. Roelfs
Bureau van redactie en administratie*

*Van het Dagblad "Trouw"
N.Z. Voorburgwal 225 Amsterdam*

Zeer geachte heer Roelfs,

Mag ik u hartelijk dan zeggen voor de wijze waarop u in "Trouw" over het jeugdhuis "De Schakel" geschreven heeft. Ik stel het in hoge mate op prijs, o.m. omdat u daardoor mij op buitengewone wijze heeft gesteund in mijn werk, dat door slechts weinigen begrepen wordt. Dat uw artikel een goede uitwerking heeft gehad, blijkt wel door verhoogde belangstelling van meerdere kanten voor ons huis. Ik ben er dankbaar voor, dat ik er met de hulp van mijn personeel in ben geslaagd ben reeds nu een grote groep tevreden werkgevers te groeperen om mijn tehuis, terwijl de verhouding van de jongens tot de burgerij in Katwijk prima is. Het resultaat van de zojuist gehouden glasactie is daarvoor opnieuw een bewijs zo'n plus minus 110m2 glas en Fl 750,-. De jongens gaan er onder leiding zelf de ruiten plaatsen, zodat ze de tegelijkertijd kunnen medewerken aan het herstel van de schade. Wanneer ik zo van tijd tot tijd in de dagbladen artikelen lees over de vrijlating en haar gevolgen, over de tewerkstelling van politieke delinquenten enz. en ik lees dan op hoeveel tegenstand gestuit wordt, dan vraag ik wel eens af waarom en door wie wordt die tegenstand geboden? Zijn dat alle zulke brave Nederlanders geweest of zij het "slechte" geworden en vrezen ze daarom de vrijstelling en tewerkstelling van zoveel duizenden? Het zal u ook wel zo gaan zoals het mij zo dikwijls gaat, veel vragen, weinig bevredigende antwoorden. Nogmaals mijn oprechten dank en mag het zijn tot ziens.

De directeur probeerde het imago van zijn instelling te verbeteren via de media, en vond een gewillig oor aan een journalist van het dagblad Trouw. Dat het onderwerp na de oorlog gevoelig lag bleek wel uit een ander artikel uit het blad "De Spiegel", het Christelijk

nationaal weekblad, van 15-12-1945. De titel luidt “De kinderen der Ontrouwen”. Hieronder het artikel zoals het in dit blad stond.

Hoog spant zich de ongeschonden brug in haar sierlijke wervelingen over de grootte rivier. Deze brug spreekt tot ons wel een heel bijzondere taal. Hier toch dwarrelden op den zeventienden september van het vorig jaar de luchtlandingstroepen naar beneden, hier toch bonden de partisanen-benden den wilden strijd aan met den gehaten bezetter, hier toch was het Jan van Hooff, die met ware doodsverachting zijn heldendaad uitvoerde. En als we dwalen door de stukgeschoten straten van het zwaar geteisterde Nijmegen, kruisen onze wegen die van detachement Stoottroepen, die in voorbeeldige discipline voorbij trekken. Jongens van de Stoottroepen, vroeger jongens van het Binnenlandse Front. Dit alles spreekt trouw, trouw aan het land, dat ons lief is, trouw aan ons ideaal, Oranje en Nederland. Helaas zijn er ook, die niet trouw zijn gebleven, die den dienst aan den vijand verkozen boven de trouw aan het vaderland. Snel zijn deze verwijderd, omdat voor hen geen plaats was in den opbouw van het nieuwe Nederland. We hebben ze zien gaan in dichte rijen, handen omhoog en (hoe kon het anders) we hadden geen medelijden. Maar toch ging er een schrijnend gevoel door ons heen, toen we, met de ontrouwen de kinderen zagen gaan. Vooral toen we bemerkten dat door opeenhoping in de geïmproviseerde kampen gevaren ontstonden, die zowel geestelijk als lichamelijk funest voor die kinderen waren. Er was slechts één oplossing en wel een radicale oplossing. De kinderen moesten verwijderd worden uit de kampen der volwassenen. Dat was een moeilijk werk. Als ware tijgerinnen verdedigden de moeders hun kinderen, niet te overtuigen van de goede bedoelingen. Zoo liepen de geïmproviseerde kindertehuizen vol. Vooral toen duizenden NSB'ers die in de dagen van Dollen Dinsdag uitgeweken waren naar Duitschland, weer terugkeerden over de Nederlandsche grens. Daar kwamen ze over de grenzen, gezinnen, die een kind kwijt raakten op de vlucht voor de Russen. Hier een peuter die met grootte vraagogen alleen maar om moeder roept, daar een moeder, die vergeefs haar zoontje